

II. ENDRE KERESZTES HADJ ÁRATA

ÍRTA:

GABÁNYI JÁNOS

NY. TÁBORNOK.

A keresztes hadjáratok.

Keresztes hadjáratoknak azokat a hadi vállalkozásokat nevezzük, amelyek a 11. század végétől mintegy másfél századig tartottak. Céljuk az volt, hogy a mohamedánok birtokába került Szentföldet, ahol Krisztus urunk született, tanított és kereszthalált szenvedén, a mennyekbe fölment, ismét visszaszerezzék a kereszténység tulajdonába. Ami természetes, a római pápák jelentékeny szerepet játszottak e hadjáratok megindításánál. A n. században nagyon megélnék a vallásos és a lovagi szellem; ennek köszönhető, hogy a keresztények a Nyugat országaiból ismételten útra keltek, hogy Palesztinát visszaszerezzék. A vallásos indítékon kívül politikai okai is voltak e hadjáratoknak. Ugyanis abban az időben már veszedelmesen kezdett mutatkozni a mohamedán hatalom térfoglalása, mely úgyszólván nyit hadat üzent a keleti és a nyugati kereszténységnek. A szeldzsuk-törökök 1076-ban elfoglalták Palesztinát és az araboktól addig tiszteletben tartott szent helyeket meggyalázták és a keresztény zarándokokat bántalmazták. Midőn már a pogányok Konstantinápolyt is fenyegették, akkor *Kommenosz Elek* görög császár a római pápához fordult segítségért. Már *VII. Gergely* pápa (1073—1085) foglalkozott az első keresztes háború tervével, ő azonban még ezt nem valósíthatta meg, ellenben utódai alatt megindult a mozgalom. A Szentföldre vonuló lovagok és egyéb harcosok jobb vállukon vörös keresztet viseltek, valamint fegyverzetükön is. Innen is származott a „keresztes vitézek” megnevezés.

Az első keresztes hadjárat 1096-tól 1099-ig történt. Először Amiens-i Péter remete kelt útra rendezetlen hadaival, aki eredményt nem ért el. A többi, szintén szervezetlen, sőt rabló hadakat Kálmán magyar király szórta szét. Ellenben Bouillon Gottfried, Alsó-Lotha-

* Fő forrásaim: Doberdói Breit József: *A magyar nemzet hadtörténelme. IV. Rész.* — Gr. Wilczek Ede: *II. Endre király keresztes hadjárata.* (Századok, 1894. évf.)

ringia hercege vezetése alatt mintegy 300.000 főből álló sereg sikerrel indult meg a Szentföld felé, oda is érkezett és Jeruzsálemet is elfoglalta. A keresztések Bouillon Gottfriedet királlyá választották, ő azonban megelégedett a „Szentsír védője” címmel. Halála után öccse, *Balduin* 1100-ban fölvette a királyi címet. A jeruzsálemi királyság majdnem száz évig feimállott. Bouillon Gottfried mellett öccse, a már említett Balduin, továbbá *Tankréd* délitáliei normann lovag és más vezérek is működtek.

A második keresztés hadjáratot 1147—1149-ig szent Bernát clairvauxi apát buzdítására VII. Lajos francia király és III. Konrád német császár szervezte. Előbb a németek, azután a franciák vonultak át hazánkon 1147-ben. // Géza királyunk mindennel ellátta őket. Ennek a hadjáratnak nem volt sikere. A keresztés seregek legnagyobb része elpusztult.

*A harmadik keresztés hadjárat. 1189—1192. Az előbbi hadjárat szerencsétlen kimenetele a mohamedánok erélyes megmozdulását vonta maga után. Megszűnt a jeruzsálemi királyság és a pogányok ismét elfoglalták Jeruzsálemet is. Ekkor a nyugati kereszténység három leghatalmasabb uralkodója, *Barbarossa Frigyes* német császár, // *Fülöp Ágost* francia király és *Oroszlánszívű Richárd* angol király igyekeztek a mohamedánok ellen küzdeni. A németek 1189-ben Magyarországon vonultak át, ahol őket *III. Béla* király nagyon szívélyesen fogadta. A kezdetben sikeres hadjáratnak kedvezőtlen fordulatot adott Barbarossa Frigyesnek a Szalef folyóban történt szerencsétlen halála 1190 január 10-én. Azután meghalt *Frigyes* is, a császár fia. A többi vezér kivívott ugyan valamelyes sikert, de a Szentföld még sem kerülhetett egész terjedelmében a győzők birtokába.*

*A negyedik keresztés hadjárat. 1202—1204. Ennek élére *Flandriai Balduin* és *Montferrati Bonifác* állottak. Ebben a hadjáratban a vallási célok már a politikaiak elől háttérbe kerültek. *Dandolo* velencei dózse a maga előnyére használta ki a keresztéseket, akik — az ő kikötésére — *Imre* magyar királytól elfoglalták Zára városát. A keresztések el sem érték a Szentföldöt, hanem Konstantinápolyt vették birtokukba.*

A gyermekek keresztés hadjárata 1212-ben. Ennek eszméjét az a balhiedelem szülte, hogy annyi sikertelen kísérlet után az ártatlan gyermekeknek kell megkísérelniük a Szentföld visszafoglalását. Ezért 1212-ben a francia és német gyermekek nagy tömege kelt útra, hogy a szent célt megvalósítsa, azonban részben meghaltak, részben pedig rabszolgaságba kerültek, még mielőtt elérték volna Palesztina földjét.

II. Endre magyar király keresztes hadjárata 1217-ben. Erről alább részletesen megemlékezünk.

II. Frigyes német császár hadjárata 1228—29. Ennek a vállalkozásnak már volt valamelyes sikere. A császár 1229-ben *Al Kamil* szultánnal szerződést kötött, melynek alapján Jeruzsálemé Názáret és Betlehem a keresztyékek birtokába került.

IX. (szent) Lajos francia király első keresztes hadjárata 1249—1254. Mivel Jeruzsálem 1244-ben ismét az egyiptomiak birtokába került, a szent francia király útra kelt, hogy azt elvegye a pogányoktól. Azonban ez a vállalkozás sem sikerült. A keresztes sereg elpusztult és maga a király is fogságba került, ahonnan csak nagy váltságdíj mellett szabadult ki.

IX. (szent) Lajos második keresztes hadjárata 1270. A szent király élete végén elhatározta, hogy még egy kísérletet tesz a Szentföld visszafoglalására. Azonban először Tuniszt akarta elfoglalni öccse, *Anjou Károly* nápolyi király számára. Tunisz ostroma közben azonban seregében ragályos betegség tört ki, melynek maga a király is áldozatává esett. Időközben az egyiptomiak előnyomultak és egymásután elfoglalták Antiochiát és Tripoliszt, majd Accont is, a keresztyékek utolsó erősségét a Szentföld területén.

II. Endre keresztes hadjárata 1217.

Előzmények.

Minden állam arra törekszik, hogy magának megszerezze a világ kapuját, a tengert. Ezt a törekvést tapasztaltuk árpádházi királyainknál is. Amint Magyarországon az állami élet megszilárdult, őseink azonnal az Adria felé tekintettek és távolbalátó politikával országunknak a nagy világ felé kaput nyitni igyekeztek. *Szent László* megszerezte Szlavóniát és Horvátországot, *Kálmán* király pedig 1105-ben egész Dalmácia urává lett. Itt azonban szembekerült a hatalmas Velencével. Dalmácia megszerzése és nyugodt birtoklása Velencére nézve életkérdés volt, mert Dalmácia erdeiben termett a fa, amelyből a dózsék országa hajóit építhette és a dalmátokból kitűnő hajósokat és zsoldosokat toborozhatott. Ezért tehát szinte természetes, hogy Velence a magyar impériumot nem tűrhette az Adria keleti partjain. Már láttuk, hogy a negyedik keresztes hadjárat alkalmával *Zára (Jadra, Jadera)* városát a magyar király elvesztette. Ha tehát a magyarok az Adriai tengerről kiszoríttatni nem akartak, akkor föl kellett venniök azt a kesztyűt, amelyet Velence odadobott nekik.

Ez volt a tengeri politikai helyzet akkor, amikor a keresztes hadjáratok megindultak. E hadjáratok nagyon növelték Velence hatalmát, mert a keresztesek, részben azért, mert vonzotta őket a tenger, de főként pedig, mert az álnok görögök behatásától mentesek kívántak lenni, a Szentföldre *tengeren* igyekeztek. Minthogy pedig a kiindulás legalkalmasabb pontja Velence volt, ettől az államtól bérelték a hajókat. Velence drága pénzért adott is nekik mindig tengeri járműveket, amelyek azután a Keletről kincsekkel megrakodva tértek haza.

//. *Endre* magyar király 1205-ben került a magyar trónra. Ő 1175 körül született, mint *III. Béla* magyar királynak és első nejének, *Annának (Ágnesnek) az antiochiai herceg (Chatillon Rajmond) leányának fia*. Endre tehát bizonyos mértékben már születésekor a Szentföldre kapcsolatot, mert az antiochiai hercegséget *Bouillon Gottfried* fegyvertársa, *Tarenti Bohemud* alapította az első keresztes hadjáratban. Ez volt annak oka, hogy II. Endrét kortársai különösen hivatottnak tekintették arra, hogy a Szentföldre hadat vezessen. *III Ince* pápa is egyre erősebben sürgette a magyar királyt, hogy kezdje meg már a hadjáratot. Endre, bár arra régóta készült, szándékát és a pápa sürgető meghagyását csak 1217-ben valósíthatta meg, mivel a nagyszabású vállalkozásban több dolog akadályozta. A *belviszonyok* nagyon kedvezőtlenek voltak akkor Magyarországon. Endre költséges hajlamú lévén, az ország elégedetlensége egyre fokozódott. Bajor származású neje, *Gertrúd* oly kedvezőtlenül befolyásolta a könnyelműségre hajló királyt, hogy a magyar urak 1213-ban megölték a királynét. Ami a *külső politikát* illeti, éppen Velencével szemben mutatkoztak nagy kellemetlenségek. Zárának elvesztése súlyos csapás volt a magyar tengeri politikára; ezt pótolni kellett. Ezért tehát Endre, mielőtt a hadjáratot megkezdette, támpontokat szervezett Dalmáciában. Almissa, Noná, Zára vecchia (Biograd) és Spalato városait nagy kedvezményekben részesítette, kiváltságait megerősítette és így Dalmáciát anyagi és erkölcsi kapcsolatokkal Magyarországhoz fűzni törekedett. Miután pedig végre 1217-ben elérkezett az az idő, hogy a bel- és külpolitikai viszonyok tűrhetőkké váltak, akkor Endre elhatározta a keresztes hadjárat megkezdését, de nem a szárazföldön, hanem a tengeren, hogy Dalmáciából, mint koronájának egyik tartományából indulván, tengeri hatalmát megmutassa. A lateráni zsinat a hadjárat megkezdésének határidejét 1217 június i-ére helyezte; ettől eltérni már nem lehetett.

Sajnos, a magyar király súlyos akadályok előtt állott akkor, midőn a hadjáratra sereget óhajtott szervezni. A pénzhány oly nagy

volt az országban, hogy *Endre* — egyebek között — *Szent István* nevének, *Gizella* királynénak nehéz aranykoronáját, a veszprémi egyházból, azután egy drágaköves kelyhet Tihanyból, értékesített, azután kényszerkölcsönök útján igyekezett pénzt szerezni, de igyekezete nem ért el olyan sikert, aminőre szükség lett volna. Sőt az erőszakos kölcsönök és maga a hadjárat terve is, melynek messze-menő értékét a magyar nép nem ismerte föl, az országban újbóli elégedetlenséget okozott. *Endre* zászlói alá úgyszólván csak a király tisztviselői és barátai sorakoztak.

Minthogy így a magyar erők nem voltak elegendők a nehéz hadi vállalat megvalósítására, *Endre* szövetségesek után nézett. Ezeket első sorban a templomosrend és a Szent János-rend vitézeiben találta. A két rend közvetítése alapján még a címzetes jeruzsálemi király, *Jean de Brienne*, aki Ciprus szigetén várta vesztett trónjának visszafoglalhatását, azután e sziget királya, *Lusignan Hugó*, valamint a tripoliszi hercegség fejedelme, *Gt. Gilles Raymund* gróf is a magyar király szövetségébe léptek. Igaz ugyan, hogy ezek a szövetségesek alig adtak néhány hajót és katonát, de nevük varázsa és — bár csekély számú, de mégis valamelyes hadi erejük — előnyére vált a vállalkozásnak. *VI. Leopold* osztrák herceg, továbbá Németország áhítatos vitézei, köztük *Egbert* bambergi püspök és *Ottó* meráni herceg, továbbá a münsteri és utrechti püspökök, a hennebergi és öttingi grófok és mások is odacsatlakoztak kereszteseikkel a magyar király hadához. *Endre* szívesen vette ugyan a tettekész csatlakozásokat, de egyúttal a folyton szaporodó keresztések elhelyezése, és különösen elszállítása napról-napra nehezebb feladat elé állította őt. A magyar uralom alatti dalmát városok hajóit mind *Spalatóba* rendelte, ahonnan ugyanis a keresztéseknek indulniok kellett, azonban ez a hajóraj korántsem volt elegendő a keresztések befogadására. Ezért tehát, éppen ahhoz az országhoz kellett fordulnia *Endrének*, melynek hatalma őt a legjobban aggasztotta: *Velencéhez*. *Endre* megbízottai már 1217 elején alkudoztak a signoriával, de ez olyan nagy árat kért a hajókért, hogy a tárgyalások nagyon elhúzódtak. Végre létrejött a szerződés, mely szerint *Velence* a magyar királynak tíz, teljesen fölszerelt gályát bocsát rendelkezésére, mindegyiket legalább 3000 mázsa teherbírással és 50 hajóslegénnyel. Azonban ennek nagy ára volt! A magyar király 5500 ezüst márkát fizetett — előre — a hajókért, vámmentességet biztosított a legfontosabb velencei áruknak Magyarországba való bevitelénél és — ami már lealázó volt — lemondott Zárára vonatkozó minden igényéről. Igaz, hogy ezt a várost *Endre* elődje már 1204-ben elvesztette, azonban ez nem okozta azt, hogy a magyar király egy, tisztán anyagi

természetű üzlet miatt a városról egyszer s mindenkorra lemondjon. Endre azonban mégis elfogadta a gögös Velencének ezt a követelését is. Azonban még ezek a gályák sem bírták befogadni a kereszteseket. Ezért tehát Endre Zárától, Anconától és más, nem a magyar fenhatóság alatti városoktól is bérelt hajókat.

Az egész szállító flottának 1217 július 27-ig, Spalatóban kellett lennie.

Ilyen előzmények után *Endre* is útnak indult. Otthon rendezte a családi és kormányzati viszonyokat. Kormányzónak — távolléte idejére — *János* esztergomi érseket nevezte ki, Erdélyt *Raphael* vajdára, Horvát-Dalmátországot *Da Croce Pontiusra*, a templomosok magyarországi perjelére bízta.

Július végén állott serege élére, mely — ha igaz — 10.000 lovasból és számtalan egyéb népből állott. A magyar király fényes kísérettel Zágrábon át igyekezett Spalatóba. Kíséretében voltak: *Dénes* újvári gróf és tárnokmester, *Ugrin* kancellár, *László* lovászmester, *Lőrinc* pohárnokmester, *Demeter* asztalnokmester, *Péter* győri püspök, *Tamás* egri püspök, *Úrias* pannonhalmi apát, *Smaragdus* pozsonyi gróf, *Miklós* soproni ispán, *Sebes*, a Hunt-Pázmány nemzetségből, továbbá a *Moys-* és *Ratold-*nemzetség egy-egy tagja és még többen. A király kíséretéhez Dalmácia határán csatlakoztak a már említett német urak, valamint *Leopold* osztrák herceg is seregével, amelyben szintén több főúr volt az *Auersperg*, *Stubenberg*, *Kuenringen*, *Pleigen* stb. osztrák és stájer nemzetségekből.

Endre király augusztus 23-án érkezett Spalatóba, ahol reá és kíséretére már számos keresztes várakozott. A város nagy ünnepélyességgel fogadta Endrét. Az egész polgárság, élén a papsággal, kereszttel és füstölővel, eléje ment a királynak és őt ünnepélyesen a székesegyházba kísérte, ahol nagy misét tartottak. Azután a királyt és kíséretét fényesen megvendégelték s egy egész városrészt kiűrtettek a keresztesek számára, sőt nagyobb pénzeszeget is ajánlottak föl a szent hadjárat céljára.

A hajók már valóban ott várakoztak Spalató kikötőjében, azonban kiderült, hogy számuk és befogadóképességük még mindig nem elég. Részben ezért, részben más okok miatt a magyar király hosszabb ideig maradt a városban. *Leopold* herceg azonban azonnal hajóra szállt és előre ment Ciprus szigetére, ahol a haditervet letárgyalni szándékoztak. Így a keresztesek száma megcsappant. A szászok türelmesen várakoztak, ellenben a magyarok közül sokan türelmetlenkedtek és — hazatértek. Endre serege állandóan fogyott, még mielőtt a hadműveletek megkezdődtek volna.

Hadműveletek 1217 november közepéig.

II. *Endre* 1217 szeptember 25-én indult el Spalatóból. Sok keresztiesnek kellett visszamaradnia, vagy sokan elszéledtek, mert a király nem tudta őket hajóira fölvenni. Durazzóig a spalatóiak két gályája kísérte őket. Október elején Ciprus szigetére érkezett *Endre*, ahol a sziget francia királya, *Lusignan Hugó* hozzácsatlakozott. Majd tovább ment Acconba, ahol a jeruzsálemi király, továbbá *Menincourt Rudolf* jeruzsálemi pátriárka, az osztrák herceg és a német urak türelmetlenül várták. Itt néhány napi pihenőt tartott és *Famagusta* helységben, *Hugó* király székvárosában ezzel, továbbá *Jean de Brienne-né.* és a többi fejedelemmel haditanácsot tartván, megállapította a haditervet.

Azt a hadműveleti tervet, amely *Endre* király keresztiesinek működését megszabta, még III. *Ince* pápa és a lateráni zsinat 1215-ben állapították meg. Eszerint a keresztieseknek Egyiptomban kellett volna az ellenséget fölkeresniök, hogy Damiette városát elfoglalván, itt, az egyiptomi szultán székhelyén, törjék meg ennek hatalmát.

Azok a kilátások, amelyek a hadművelet sikerét befolyásolták, nagyon kedvezők voltak. Már annak a híre, hogy a vitéznek ismert magyar király maga állott egy hatalmas kereszties had élére, úgyszólván három világrészben keltett nagy örömet és lelkesedést a keresztiesyeknél, ellenben a muzulmánokat nagyon lehangolta. Francia-, Német- és Olaszországból nagyszámú kereszties sietett a király zászlói alá és a vezért Acconban, a szíriai keresztiesyek fő fészkeben s a Jánosvitézek székhelyén várták. Itt tehát *Endre* király jogosan számíthatott seregének szaporíthatására. Igaz ugyan, hogy a sivár tengerparton összesereglett tömeg élelmezése és ivóvízzel ellátása súlyos teherként nehezedett a hadvezetőség vállára, sőt a drágaság és az éhínség is felütötte a fejét annyira, hogy már szeptemberben 46 hajón igen sok utast vissza kellett küldeni Európába, azonban a lelkesedés és a vallásos harci vágy az ottmaradottakban jó ideig mégis ébren maradt. Ez a lelki momentum erős tápot kapott az ellenségről érkezett hírektől is. A muzulmánok hatalma abban az időben Szíriában nagyon gyengének mutatkozott. A bagdadi kalifa uralma itt már csak névleges volt, mert Szíria és Palesztina valóságban az egyiptomi szultán fenhatósága alatt állottak. Egyiptomban az erélyes és vitéz *Szaladin* szultán 1193-ban elhunyt és gyenge s öreg utóda, *Szafedin* alatt azok a kötelékek, amelyek Szíriát és Palesztinát Egyiptomhoz fűzték, nagyon meglazultak. A belügyek terén is kedvezőtlenek voltak a viszonyok a szultán birodalmában.

A villongások, a hatalmas urak túlkapásai, a nemzeti és felekezeti súrlódások és más kedvezőtlen jelenségek megrendítették az összetartást és — legalább látszatra — lehetetlenné tették az országot valamely jól szervezett hadsereg legyőzhetővé. Mindezekhez hozzájárult az is, hogy Egyiptomban abban az évben nagyon rossz volt az aratás, ami az éhínséget és a lakosság lázadászerű mozgolódását vonta maga után. A tengerpartot nagyjából a keresztények tartották megszállva. A három lovagrendnek, a templomosoknak, Jánosvitézeknek és a német lovagrendnek sok megerősített várkastélya volt a parti sávon; ez a terület tehát igen jó alapul kínálkozott az ország belseje felé irányuló műveletek számára.

Mindezeket figyelembe véve az ellenség sikeres leverése nagyon valószínűnek látszott és az is bizonyosnak mutatkozott, hogy *leghelyesebb lett volna az eredeti haditerv szerint a szultánt a maga otthonában térdreknyszeríteni.*

Sajnos, ez nem történt meg.

Endre keresztesei nem tudták megítélni a helyzetet, ők nem azért keltek zarándokútra, hogy Egyiptomba menjenek, hanem hogy Palesztinában megcsókolják az Üdvözítő által megszentelt helyeket, megfürödjenek a Jordánban, imádkozzanak Betlehem, Názáret, Jeruzsálem városaiban, az Olajfák hegyén és visszaidézzék emlékezetükbe Krisztus tanításait a Genezáret taván. A tömeg hatása befolyásolta a vezért és így *a keresztes had nem ment Egyiptomba, hanem az első hadi terv után azonnal új terv lépett érvénybe.* Sietünk azonban megjegyezni, hogy a terv megmásításának nemcsak a tömeg befolyásolása volt az okozója, hanem maga az ellenség is. A szultán ugyanis, akit történelmeink *Szafedin, Al-Adil*, sőt teljes néven *El Málék dl Adil Szeif ed Din* néven ismernek, tudomást szerzett a keresztések közeledéséről s ezért őket — megelőzte. Abban a jogos feltevésben, hogy *Endre* király hadai vagy Jeruzsálemet, vagy Damaszkuszt fogják megtámadni, *Al-Muazzam (El Málék al Muaddam Szarferdin)* nevű fiával kijött Egyiptomból és Ramlenél, Jaffától délkeletre, illetve Jeruzsálemtől északnyugatra tábort ütött. Innen azután a Jordán közelében levő Betszean felé vonult.

Valószínű, sőt bizonyosnak vehető, hogy *Endre* király és a fejedelmek hírt kaptak az ellenség mozdulatairól és ezért, félretéve az előző nagyszabású haditervet, elhatározták, hogy *Al-Muazzam* illetve latinosan: *Coraddin* seregét fölkeresik és szétszórják. E műveleti terv alapján *november 3-án* mintegy 20.000 lovasból és 30.000 férfi- és nőzarándokból álló keresztes *Eszdraela (most Al Fűla)* helységeen át egyenesen *Betszean* felé tartott. A sereg előtt biztosító és földerítő osztagok haladtak, mindig figyelvén arra, hogy

az ellenséggel való összeütközés kedvező körülmények közt történjék. Azonban a szultán serege kitért minden nagyobb vállalat elől. A hőség rendkívül nagy volt és a hatalmas tömeg igen sokat szenvedett ettől, továbbá a ki nem elégítő élelmezés miatt. Voltak ugyan kisebb csatározások a pogányok utóvédeivel, az ellenség főerejét azonban seholsem lehetett föltalálni. *Dénes* tárnokmester — amint írják — magát a szultán fivérét ölte meg egy kisebb csetepaté alkalmával, de ez a személyi diadal sem befolyásolta a hadjárat tökéletes meddőségét.

November y-én érkeztek a keresztések *Betszean* községhez, ahol azonban már csak *Al-Muazzam* csekély utóvédeivel ütköztek össze. Az ellenség innen futásszerűen menekült, visszahagyván minden hadifőlszerelését és egyéb kincseit. Ezek mind a keresztések kezébe kerültek. Amilyen örvendetes volt ez a váratlan siker, annyira kedvezőtlennek mutatkozott a — különben sem kifogástalan — fegyelem szempontjából. A keresztések ugyanis azt vélték, hogy az egész hadjárat így fog tovább is folyni és az előnyomulás csak zsákmányolásból áll. Nekiestek a talált hadianyagnak és az ellenséget teljesen lebecsülvén, elbizakodottan kezdték a mohamedán lakosságot sanyargatni, raboltak, rabszolgákat szedtek, még a gyümölcs- és olajfákat is kivágták. A fékevesztett tömeg garázdálkodását *Endre*, aki talán gyengének is mutatkozott, nem bírta megfékezni, már azért sem, mivel a Szentföldön az volt az általános nézet, hogy a pogányok minden javát el kell pusztítani. Ezekhez a szomorú jelenségekhez más olyan dolog is járult, amely a hadjárat sikerét már ekkor nagyon kérdésessé tette. *A fejedelmek között már ekkor nézeteltérések voltak. Mutatkozni kezdett az, amit előre lehetett látni, hogy a nemzeti büszkeség és becsvágy nagyobb, mint az eszményi közös cél. ...*

A hadműveletek a következőképpen folytatódtak.

A keresztések három napot töltöttek *Betszean* környékén, majd megfürödtek a Jordán szent habjaiban és *november 10-én* átkeltek a folyó keleti, bal partjára.

Al-Muazzam szorongva figyelte a keresztések mozdulatait. Abban a jogos föltevésben, hogy ezek Damaszkusz felé tartanak, minden előkészületet megtett, hogy az erős várost okvetlenül megvédelmezze, mert tudta, hogy annak elvesztése a döntő vereséget jelenti. Azonban a keresztések nem mentek Damaszkusz ellen, hanem, most már meglehetősen rendetlenségben a Jordán keleti partja mentén észak felé vonultak és elértek a Genezáret tó északi partja mellett fekvő *Betszaida* helységhez, ahol kisebb utóvédharcot vívtak. Itt ismét tanácsot tartottak a fejedelmek. Szóba

került, hogy siessenek Damaszkuszba, ahol az ellenséget döntően megverhetik, azonban kiderült, hogy erre sem a vezéreknek, sem a harcosoknak nincs kedvük. Egyre jobban mutatkozott, hogy a küzdelemtől mindenki tartózkodni igyekezett, ellenben az ereklyegyűjtés, valamint a zsákmányolás napról-napra jobban előtérbe lépett, mintha ez lett volna a célja a hadbavonulásnak. A szellem ilyen megrendülését siettette az is, hogy a szokatlan éghajlat, a hőség, a nélkülözések rendkívül sok keresztet tettek harcképtelenné. Ezért tehát — majdnem azt lehet állítanunk — minden cél nélkül bolyongtak és ösztönszerűen ismét a tengerpart felé igyekeztek. Betszaidától még egy ideig észak felé vonulván, a *Huh* tótól délre levő „Jakab leányai hídján” átkeltek a Jordán nyugati partjára, onnan ismét dél felé tartván *Kafarnaum* városát érintették s azután sok fogollyal, nővel, férfiakkal és gyermekekkel, valamint nagy zsákmánnyal ismét visszatértek *Acconba*.

Két hétig tartottak ezek a kalandozások, amelyeket rendes hadműveletnek nem nevezhetünk. Bebizonyult, hogy szervezetlen tömeggel nem lehet sikeres hadjáratot viselni és bebizonyult az is, hogy ha a seregnek több feje van, akkor a vezetés lehetetlen. A belső meghasonlás ilyen alkalmakkor mindig kudarcot eredményezett, már a múltban is. Így volt az, amikor *VII. Lajos* francia király és *777. Konrád* német császár, vagy amikor *II. Fülöp Ágost* francia és *I. Richárd* angol király szöveterkezték, pedig ők erélyes, hatalmas uralkodók voltak. „*Oroszlánszívű Richárdot* mint kíméletlen, erőszakos uralkodót ismeri a történelem, de még ő sem tudott sikert elérni a Szentföldön. Endre szövetségesei szintén királyok, fejedelmek, hercegek voltak, akik mindnyájan a maguk dicsőségét keresték. *Jean de Brienne* jeruzsálemi király éltes és nagyhírű lovag volt, akinek érzékenységet különösen kímélni kellett. Föltehető tehát, hogy Endre, ha gyengének mutatkozott is a vezéri szerep betöltésére, tehetetlen volt a külső befolyásokkal szemben.

Hadműveletek 1217 november közepétől.

Az *acconi* táborban kedvezőtlen hírek vártak Endrére. Magyarországból rossz hírek érkeztek és a hírhozók kérve-kérték a királyt, hogy azonnal induljon haza. Azonban *Endre* nem akart addig eltávozni a Szentföldről, amíg valamelyes hadisikert el nem ért, mert tudta és érezte, hogy az addigi műveletek inkább nevezhetők rablóhadjáratnak, mint rendszeres hadviselésnek. Ezért tehát, talán éppen az ő óhajára, a fejedelmek újra haditanácsot tartottak. Ismét megvitatták az Egyiptom ellen vezetendő hadműveletek tervét,

amelyet azonban hamarosan el is ejtettek, ezzel szemben egy, meglehetősen kicsinyes, úgyszólván csak taktikai értékű vállalkozást határoztak el, nevezetesen a *Tábor-hegynek elfoglalását*. Ez a hegy az acconi tábortól mintegy 40 km-re emelkedett ki a síkságból. Meredek oldalai és aránylag nagy viszonylagos magassága, valamint erődítései alkalmassá tették arra, hogy a pogányok szívósan védelmezzék és onnan a keresztések táborát veszélyeztessék. A hegy általános magassága mintegy 600 méter és csúcsán 77 toronnyal és tornyocskával bíró hatalmas vár épült, amelyet 2000 válogatott „szerecsen” védelmezett. A haditervet *Raimund gróf* kivételével a fejedelmek mind elfogadták, sőt még a gróf is hozzájárult ahhoz későbben.

A keresztések 1217 november 28-án hagyták el az acconi tábort. Nem valószínű, hogy a vállalkozásban maga *Endre* király is résztvett, az azonban bizonyos, hogy *Dénes* tárnokmester vezetése alatt sok magyar vitéz indult a veszélyes ostromra. A Názáreten át előnyomuló sereg november 30-án érkezett a hegy lábához. Két napon át tétlenül vesztegeltek ott, mert a vízhiány és az ostrom kilátásainak kedvezőtlenége őket az ostrom megindításától visszatartotta. Két nap múlva azonban fölfedeztek egy kutat. Ez bizalmat ültetett a csüggedők lelkébe, annál is inkább, mert egy szerecsen fiú megmutatott nekik egy olyan utat, amelyen a várat legkönnyebben megközelíthették, így tehát *december 3-án* nekiindultak a ködbeborult várnak. Az egyik oldalon *Dénes*, továbbá *Leopold* osztrák herceg és a templomos vitézek, a másikon *Jean de Brienne* jeruzsálemi király és *Lusignan Hugó* ciprusi király, valamint *Raimund* tripoliszi gróf támadtak. A vezérek hőiesen harcoltak; az ősz *Jean de Brienne* — amint írják — a maga kezével ölt meg két török vezért. Az ellenség az előterpről a várba menekült. Már minden jel arra mutatott, hogy a keresztések elfoglalják a várat is, amikor egyes vezérek közt olyan civakodás támadt, hogy ketten ott is hagyták a harcteret. Erre természetesen a csapatok is visszavonultak, akik pedig mégis a falak alatt maradtak, azokat a nagyobb létszámú pogányok visszaverték.

Az első támadás tehát kicsinyes személyi okok miatt meghiúsult. Két nap múlva, *1217 december 8-án* a támadást ismét megkísérelték, azonban ekkor már a védők nagyobb óvatossággal fogadták a keresztéseket, akik minden szükséges ostromszer nélkül, csak létrákkal közeledtek. A szerecsenek megvárták, amíg ezeket a falakhoz támasztják és rajtuk a támadók megkezdik a fölfelé mászást, de ekkor égő naftába mártott nyilakkal árasztották el őket. Ennek következménye nemcsak az lett, hogy a nyilak sok keresztet közvet-

lenül megöltek, hanem az is, hogy a létrák meggyúltak és darabokban hullottak alá a nagy mélységbe s velük együtt a támadók nagy sokasága is, akik a sziklák között szintén halálukat lelték.

A második ostrom nem sikerült. Sajnosan kell megjegyeznünk, hogy ekkor sem érvényesült az egységes vezetés; a vezérek civakodása talán még erősebbé vált, mint az első támadás alkalmával.

Mivel a Tábor-hegy elfoglalása ezek után lehetetlennek látszott, a legújabb terv szerint nyílt harcmezőn kívántak a szultán és fia seregével megütközni, amely a Tábor-hegy és a Jordán folyó között a hegyes, sziklás vidéken figyelte és várta az eseményeket. A terv szerint el is indult a keresztes had, azonban az öreg szultán ezekkel a szavakkal utasította el Coraddinnak azt az ajánlatát, hogy fogadja el a harcot:

— Ezek a keresztesek halálmegvetéssel küzdenek, én pedig nem akarom embereimet feláldozni. Mivel pedig úgy látszik, hogy közös uruk és parancsnokuk nincs és mindenki a magáéból él, ha elfogy az, amijük van, önként elmennek innen.

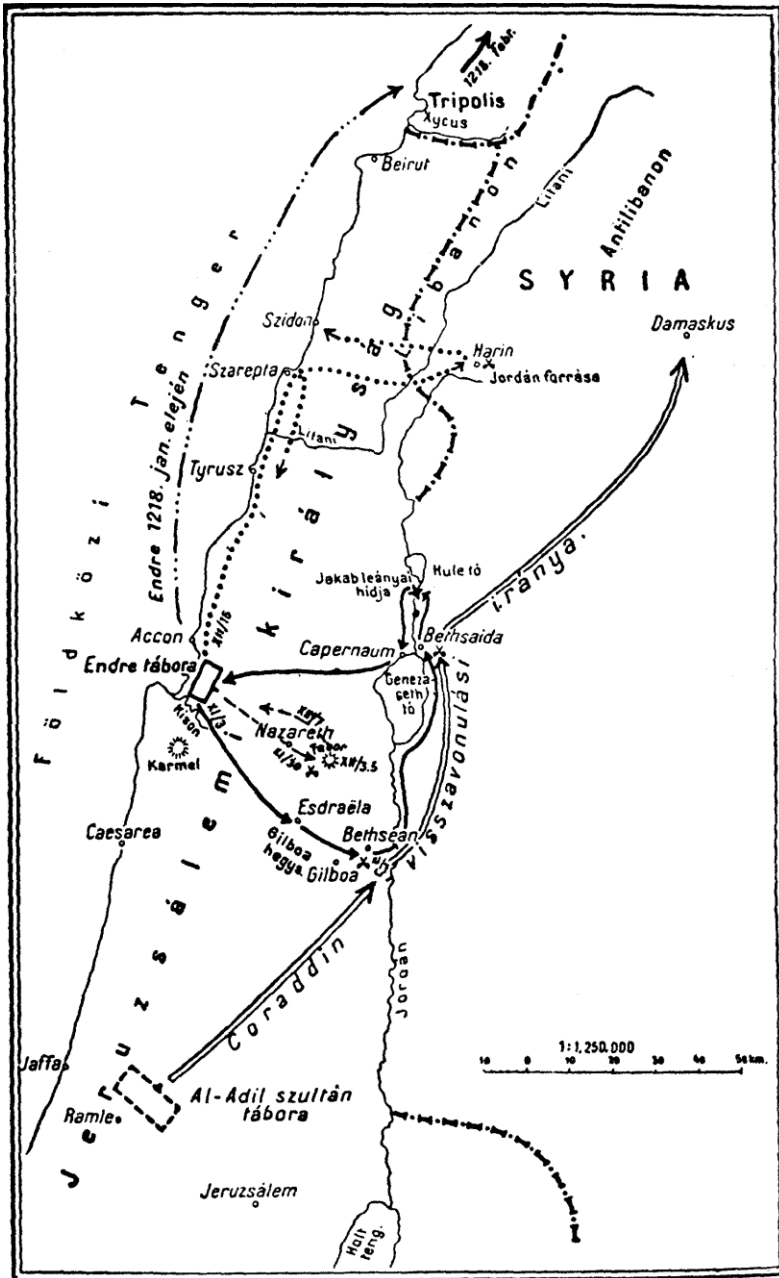
Igaza volt a ravasz pogánynak. A keresztesek, civakodva, rabolva és rabszolgákat szedve tábort bontottak és visszamentek *Acconba, ahova körülbelül december 11-én érkeztek*. Sok gyermeket is hurcoltak magukkal; ezek egy részét *Vitry Jakab*, *Accon* jószívű püspöke, a maga pénzén megváltotta s megkeresztelvén, nevelés végett a szentföldi zárdákba küldötte.

A táborhegyi vállalkozás tehát nem sikerült. De az az eredménye mégis volt, hogy a pogányok attól tartván, hogy a keresztesek ismét veszélyeztethetik a megerősített hegyet, a gyönyörű várat maguk lerombolták és a védőrséget onnan teljesen visszarendelték.

Befejező műveletek 1217 végén.

A keresztes had néhány napig pihent az *acconi* táborban, majd *december 15-én* ismét útrakelt, a tengerpart mentén észak felé, hogy a Libanon és Antilibanon között lakó mohamedán népeket és főképpen az „asszaszinok” néven ismert vérszomjas, kegyetlen és az őrjöngésig fanatikus szektát megfenyítse és a tripoliszi határokról elűzze. Ez a vállalkozás is szerencsétlenül sikerült. A keresztesek elértek ugyan *Szarepta* városához, ahol megállapodtak. Az időjárás hirtelen kedvezőtlené vált; kemény hideg és nagy havazás következett, majd tartós esőzés. Éppen karácsony estéjén földrengés, valamint rettentő vihar félemlítette meg a keresztényeket, akik nemcsak a halálos fáradsággal és a nélkülözésekkel, hanem pusztító járvánnyal is küzdöttek. A hegyvidék lakossága került a nagyobb

H. Endre kereszties hadjárata 1217—1218-ban.

összeütközést, ellenben folyton zavarta a kereszteseket, éjjeli támadásokkal, tőrbecsalásokkal és minden út és szoros erélyes védelmével folyton rettegésben tartotta a vitézeket, akiknek száma rohamosan csökkent. De — dicséretükre mondhatjuk — egy kis merész csapat mégis elhatározta, hogy nagyobb vállalkozással törekszik az ellenség erejét bénítani. *Mintegy 500 magyar vitéz a szareptai táborból kelet felé tartott, hogy az ottani kegyetlen lakosokat megfenyítse.* A szidoni báró igyekezett ugyan őket lebeszélni erről a veszedelmes vállalkozásról, de hiába. A merész csapat a Jordán forrása közelében fekvő *Harin községig* jutott és itt lovaikról leszállván, pihenőt tartott. A vad hegyi lakók azonban minden oldalról megtámadták a magyar vitézeket, akik igen nagy veszteséggel igyekeztek a vad hegyek közül Szarepta felé visszamenni. Azonban egy áruló éppen az ellenség vidékeire vezette őket s midőn az árulást észrevették és a hamis kalauzt agyonverték, akkor már késő volt, mert a csapat egészen odaveszett és csak három kereszties vitéznek sikerült vissz térni a szareptai táborba.

Ennyi balsiker után a kereszties had maradványai elcsüggedve indultak vissza Acconba, ahova 1218 január i-én érkeztek vissza.

A meghasonlás és nélkülözések, valamint az ellátás akadályai arra késztették a fejedelmeket, hogy a különben is rendkívül megtizedelt csapatokat több táborba osszák szét. Az egyik része *Cezareába* vonult, a másik a *Karmel-hegyén* ütött tábornak, *Endre* pedig és *Lusignan Hugó* ciprusi király hajóra szállva *1218 január elején Tripoliszba* mentek át. Itt még nagyobb baj, az éhínség miatt dögvész támadta meg a maroknyi sereget. Maga a fiatal *Hugó* király belehalt, sőt *Endre* is súlyosan megbetegedett. Azt is írják, hogy megmérgezték, de ez nem bizonyítható, az azonban bizonyos, hogy a hirtelen támadt betegségben akkor majdnem elpusztult és hogy haláláig sem gyógyult meg teljesen.

Endre király hazatérése 1218 elején.

Endre Tripoliszban meglátogatta a János-rend erődítéseit, amelyeket az ellenség folyton megtámadott és a látottakkal annyira meg volt elégedve, hogy — bár pénze nem volt — mégis több alapítványt tett a vitézek javára.

Tripoliszi tartózkodása alatt ismét szomorú híreket kapott Magyarországból. Ezek hallatára, bár a fejedelmek hevesen ellenezték és bár a jeruzsálemi pátriárka egyházi átokkal sújtotta, most már elhatározta, hogy hazája érdekeit minden más érdek fölé helyezi és elhagyja a Szentföldet, ahol sikert úgysem érhet el. Így is történt.

1218 februárban útrakelt, de most már nem a tengeren, hanem a szárazföldön. Csak *Tamás* egri püspök maradt vissza a had egy részével Szíriában.

Nemcsak a szorosabb értelemben vett Magyarország területén voltak nagy kellemetlenségek, hanem a *magyar tengerparton* is. Ugyanis *Endre* távolléte alatt *István* szerb fejedelem, bízván a pápa és a velenceiek támogatásában, igényt támasztott a magyar tengerparti területekre. A pápára és Velencére jogosan számított, mert *Dandolo Enrico* dózse unokáját vette nőül. Számítása nem volt légvár. Ezt bizonyítja, hogy *Istvánt III. Honorius* pápa mint „Rascia, Dioclea, Trebunia, *Dalmácia* és *Zachulmia*” királyát koronázta meg. Igaz, hogy ezek részben — egyelőre — csak címek voltak, azonban a magyar királyt mégis gondolkodóba ejtették, hiszen közel látszott az a veszély, hogy a címekből valóság lesz és *Dalmáciát* Magyarország elveszti.

Endre hazautazását tehát az otthoni és a tengerparti állapotok sürgették. Azok pedig, amiért most már a szárazföldön igyekezett hazájába.^ volt, hogy útjában négy császári, illetve királyi udvarban: *Antiochia*, *Nicaea*, *Konstantinápoly* és *Tirnovó* városokban meglátogatta az uralkodókat, sőt az iconiumi szultánnal is behatóan tanácskozott. Ezek a látogatások nemcsak azt eredményezték, hogy a magyar király Kelet uralkodóit megismerte és velük legalább személyi téren kapcsolatba lépett, hanem azt is, hogy *Endre* gyermekeinek a keleti uralkodók gyermekeivel történt eljegyzése a fejedelmi házak közötti kapcsolatokat még erősebbé tette. Így *óhajtotta a magyar király Velence hatalmát a Keleten ellensúlyozni és Magyarország tekintélyét növelni.*

II. *Endre* 1218-ban, talán csak az év vége felé, érkezett haza országába, ahol a viszonyok nagyon kedvezőtlenek voltak.

Összegezés.

A magyar király keresztes hadjárata semmiféle sikerrel sem járt. Legfeljebb azt lehet sikernek mondanunk, hogy a magyar vitézséget megismerték a Keleten is, valamint, hogy *Endre* — amint említettük — kapcsolatokat keresett és talált is a keleti uralkodókkal. Azonban sem azt nem érte el *Endre* király keresztes hadjárata, hogy a Szentföld a pogányok uralma alól fölszabaduljon, sem pedig, hogy a magyar király megtörje Velence hatalmát, vagy éppen, hogy *Endrének* megszerezze titkos vágyainak tárgyát, a konstantinápolyi latin császári koronát.

Maga a hadjárat, amint már erről szintén szólottunk, katonai

tekintetben csirájában magán viselte a vállalkozást jellemző szervezeti gyengeség minden jellegét. Az egységes, erélyes vezetés hiánya, az egyes fejedelmek versengése, a haderőnek különböző nemzetből való összeállítása, ami nélkülözötte a tökéletes összeforrást, továbbá a nehéz fegyverzet, azután az ellátás és egészségügyi berendezés hiányai, a haditervek folytonos változtatása, végül az ellenség előrelátó, óvatos, vagy ha erre szükség volt, kegyetlen működése már csak azért is lehetetlenné tették a nagy cél megvalósíthatását, mert a rendszeres pótlás az anyaországtól való rendkívüli nagy távolság miatt lehetetlennek mutatkozott.

Így volt ez minden kereszties hadjáratban. Tartós sikert egyik sem ért el. Ellenben a lelkek megnyerésében, a kereszténységnek lassú, de biztos terjesztésében, egyházak és hitközségek alapításában igen nagy része van *Assisi szentjének, Francescónak, akinek követői, a ferencrendi szerzetesek minden földi jót és még életüket is megvetvén, már a XIII. század közepe óta szakadatlan és áldásos tevékenységet fejtenek ki Krisztus urunk születése, működése és halála szent helyein.* Dicséret és elismerés ezeknek a névtelen hősöknek!...

Valóban elmondhatjuk Assisi Szent Ferencről, hogy:

*... Isteni szózatra utazik Keletre.
Hirdeti az ígét durva, vad pogánynak.
Előtte a példa: Krisztusnak keresztje ...
Százszor néz szemébe a mártírhálálnak!*

Sokan követik Őt, hirdetve az ígét.

Jézus katonái, mint szegény koldusok ...

S — nem Tankréd, Balduin, Gottfried, a hős vitéz,

Hanem — Ferenc rendje diadalmaskodott! ...

